

IGBAMA IHE IRIBA AMA GAJE IME N'ODINIHU DI KA A HUTARA N'AKWUKWO EJJI IGBO UFODU

Obiageli Theresa Nsolibe, Ph.D.

Department of Linguistics/ Igbo
Chukwuemeka Odumegwu Ojukwu University
Igbariam Campus

Email address: ot.nsolibe @coou.edu.ng
+2348035795591, +2349014029075

Umiedmede

Edemede a gbadoro ukwu n'ibu amuma maobu igba ama ihe iriba ama gaje ime n'odinihu. O nwere ihe ga-abu o mee, o buru ihe iju anya nye ndi mmadu. Udi ihe di otu ahụ gunyere anuulo ibido bewe akwa n'etiti ehihe maobu n'etiti abali, ikwighikwighi ibe n'etiti abali, ukwu aka ekpe ikpo mmadu, anya ido mmadu pem pem pem na umu ihe ndi ozo ahutaghi ka ihe dibu adi. Ime ka ndi mmadu mata na umu ihe ndi ahụ anaghi eme na nkiti na o nwere ihe o na-eme ka a mata gaje ime kpaliri mmuo odee ide n'isiokwu a maka na ufodu ndi mmadu na-asị na o nweghi ihe obula gaje ime. Odee ji akwukwo ejije ato e dere were nyochaa isiokwu a. O gbasoro usoro nnyocha sovee. A choputara na umu ihe ufodu na-eme di ka umu nnunu ibe n'etiti ehie maobu abali, anu ulo ibekwa n'udi oge ahụ, ukwu aka ekpe ikpobi mmadu na ihe iriba ama ndi ozo nwekwara ike e si na nro gosi, nwere ihe ha na-agba ama ya gaje ime. Ha na-agba ama ihe ojoo maobu ihe oma ga-eme nodinihu. A choputakwara na e nwere ike gbochie ihe ojoo gaje ime ma a gbaa ama ya n'uzo ndi a e kwuru n'elu site n'ije na nke dibia afa maobu na nke ndi ekpere ka ha kwuo ihe a ga-eme iji medaa ndi mmuo obi maobu kpeere Chukwu ka o gbochie ihe ahụ ka o ghara ibia na mmezu. Edemede a ga-abara ohanaze uru site n' ime ha Amata na ihe ufodu anaghi anokata mewe na o nwere ihe na-akpata ya. Nke a ga-eme ha hu udi ihe ahụ ka ha choo uzo igbochi ya ka nsogbu ghara idi. Nke a bu alo a na-atu n' edemede a.

Ndubanye

N'oge gboo ma n'oge ugbo a, o nwere ihe na-eme bu nke e kwenyere na o na-arutu aka n' ihe ga-eme n'odinihu nke ga-eweta mgbanwe. A kporo nke a "Ibu amuma/ihu ohu/ igba ama ihe iriba ama. Oge gboo ma oge ugbo a, ndi bi n'ime obodo kwenyere na "ihu ohu/mgbaama ihe iriba ama na-eweta ozi si n'aka chi. E nwekwara nkwenye na ka Chi Okike si hazi ihe uwa ufodu bu ihe mgbagwoju anya nye ndi mmadu.

Ihe mgbaama si n'aka chi abia ka a na-ahụ ka ihe na-eweta ihe ọma maọbụ nke ojọọ n'ọdinihu. Ọ bụ ihe mkpughe nke na-adọ ndị e kpugheere ya aka na ntị ma na-agwa ha ka ha mara ihe ha ga-eme were gbochie ya ka ọ ghara ime ma ọ buru ihe ojọọ mana ọ buru nke ọma, ha na-eche ka ya bụ ihe mgbaama bia na mmezu.

A na-ekpughe ihe ndị a n'ụdị; chi iji ehiehie jie (eclipse), anụ ụlọ ibe akwa esepughị onụ n'etiti ehiehie maọbụ n'etiti abali, mmadu imu nwa adighi ka ibe ya ha (inwe mkpuruaka kariri ise, inwe kariya otu isi, imako ahụ mmadu abuo ha aburu otu, dgz), ikwighikwighi ibe n'abali, udele ibere n'elu ụlọ be mmadu, onye ara ibata be mmadu na ntumadi, ahuhu erughereru iwakpo mmadu be ya na umu ihe iriba ama ndi ozo dika mpupere anya ido mmadu ado, ukwu aka ekpe ikpobi mmadu, dgz.

Na mba Afrika nke ala Igbo so n'ime ya, e nwere nkwenye na ihe anaghi anokata mee maobu na ihe anaghi eme na nkiti. E nwere nkwenye na tupu ihe obula emee n'awa mmadu na ndi mmuo eburula uzọ kpebie n'ala mmuo na ihe ahụ ga-eme.

A na-ahuta mgbaama ihe iriba ama dika ihe abughi ka chi si debe ya maobu kee ya. Kelly (2014) siri na o nwere ihe mgbagwoju anya putara na kpakpando nke na o gbanwere ocha ya, udidi ya, na ka o ha nke emebeghi mbu tupu oge nke a mere. O kwuru na odee a maara aha ya oge ahụ bu Varro (510 BC) agaraghi ikpo nke a mgbaama ihe iriba ama ma o buru na ihe ahụ di ka chi si kee ya mana, o dighi ka chi si kee ya n'anya mmadu. Ma mmadu a nasị na mgbaama ihe iriba ama bu ihe na-adi iche na ka chi si kee ihe ahụ. Keduzi ka ihe gae si di n'udi abughi ka chi si kee ya maobu cho ya ebe ihe niile na-eme site n'ochicho Chineke maobu dika o siri kee ihe ahụ. Ya bu na mgbaama ihe iriba ama na-eme ka chi si kee, choo maobu debe ya n'abughi mmeghari maobu mgbanwe n'anya chi, kama n'anya mmadu bu onye hutara onodu ihe ahụ oge ahụ chee na o bu mgbanwe ka o gbanwere.

Mgbaama ihe iriba ama wee buru igba ama ihe ga-eme n'odinihu na-egosi mgbanwe n'anya ndi mmadu. Ihe e ji agba ama a bu iji tuputa uzọ a ga-esi gbochi ya ma a gbaa ama ihe ojoo choro ime. Ya bu na igba ama bu ihe e ji egosi maobu ado aka na ntị na ihe ga-eme tumadu ihe ga-ebute odachi maobu nsogbu. A na-ekpughere ndi mmadu nke a ka ha were choo uzọ ha ga-esi gbochi nsogbu o ga-eweta n'odinihu maobu, chere ihe ọma gaje ibia ma ihe e kpughere di mma. Ya bu na mgbaama ihe iriba ama na-eme n'abughi igosi mgbanwe n'ekere kama igosi mgbanwe ka mmadu siri chee na ihe di.

N'egwuregwu Shakespeare dere bu Julius Caesar, e nwere otutu mgbaama ihe iriba ama dika ajo ifufe mmiri, akwa nnunu, ajo nro na-agba ama ma na-adọ ndi mmadu aka na ntị maka nnukwu ihe odachi gaje ime. Ihe odachi a bu ogbugbu e gburu Julius Caesar (Shakespeare, 1959).

Ndi mmadu n'oge gboo kwenyere na mgbaama ihe iriba ama/amuma ihe ga-eme n'odinihu bu ozi si n'aka ndi mmuo maobu chi abia. Ha nwere ndi o bu oru ha ikowa mgbaama ihe iriba ama ndi a. O bukwa ndi ntapi/okowa ohu ndi a ga-ekwu ihe a ga-eme iji gbochi ihe ojoo maobu nsogbu so ohu ahụ ka o ghara imezu. Iji me nke a, ha nwere ike gbaa afa ma o buru na ha bu dibia afa. O buru na onye ahụ abughi dibia afa, o ga-agwa onye a huru ohu

ahụ ka o gaa na nke dibia afa ka o gbaara ya afa, gwa ya ihe ndi o ga-eweta ke e were choro ndi mmuo aja, meda ha obi ka nsogbu kwesiri isi n'ohu ahụ puta ghara ibia na mmezu. N'oge ugbo a, a na-agazi uka, e buo amuma gosiri na nsogbu ga-adi, a na-ejekwuru ndi isi nchaja nakwa ndi agha ekpere ka ha kpee ekpere ka Chukwu wezuga odachi ahụ ka o ghara ibia na mmezu.

Ntule Agumagu Ihe E Deerela Maka Ohu/Mgbaama Ihe Gaje Ime

Kelly (2014) siri na tupu Commodus, onye na-achi mba Rom anwo na 510 BC, na e nwere mgbaama ihe iriba ama a koro ihe iriba ama ogbaaghara (portent of chaos). Mgbaama ihe iriba ama ndi ahụ gunyere: na kpakpando di n'igwe n'ehie, kpakpando ndi ozo gbatiri ogologo karia ka ha na-ahabu kwukoro n'etiti eluigwe, a muru umu anumanu adighi ka ibe ha ahụ zuru oke. e nwere ndi mmadu nwere olusi amugasiri.

Mana ihe kacha njo mere ka oso baa ndi Rom n'ukwu mere ha jiri chowa ndi na-akowa ohu ma kwuo ihe ga-eme n'odinihu bu na o bu eziokwu na o nweghi urukpu ojii na egbe eligwe na oke mmiri ozizo mere kama naani ntakiri ala oma jijiji. O nwere ike buru amuma (lightning) sere n'abali maobu oku ogbugba malitere gbawa ka e nwechara ala oma jijiji ahụ, na ebe ha koro "Ulonso Udo" (Temple of peace) bu ulo bukarichara ibu ma makarichaa mma na be ha ka oku gbariri. Oku ogbugba ahụ gbariri ngwa ndi mmadu, mee ndi ogaranya ogbenye, mee ka ndi mmadu hu ihe onyinyo chi Pallas Athens ndi Rom na-efe ekwesighi ihu anya. Oku a gbara otutu ubochi mebiri ihe niile ha nwere, ekweghi mmenyu ganye na nwa nshansa mmiri ozuzo emenyuo ya.

N'ihie ihe ojoo niile ndi a mere, ha kwenyere na o bu uzo chi ha si choo ime ka ha mata na o nwere ihe ojoo ga-eme n'odinihu. Ha kwenyere na oku ahụ malitere gbaa ma kwusi bu ka chi ha siri cho ya. Ufodu kwenyereriji na oku gbara "Ulonso Udo" ha na-agba ama na agha gaje ida.

O bughie ihe niile a guputara ebe a maka mgbaama ihe ojoo gaje ime ka m kwetara. O nwere mgbe a na-amuta umu ahụ ezuchaghi oke maobu nwere olusi nke newre ike buru maka ahụ rjara nna muru nwa olusi ahụ mgbe nne ya di ime ya. O nwekwara ike buru nsogbu daputara oge a na-amu ya. O mere n'oge gboo ma na-eme ruo taa. Ozo, ala oma jijiji, oku ogbugba bu ihe na-eme eme na mba uwa gbaa gburu gburu o kachasi oge ugbua a no na klaimatik chenji.

Onye mba Afrika Chitando (2011) siri na n'obodo Izrel n'oge gboo na aha a na-aba mmadu na-aputa otutu ihe. N'ala Igbo nke di na Naijiria, anaghi e ji ngwangwa enye nwata/mmadu aha. Nke a bu maka na aha kwesiri igosiputa mmasi, afu ojuju nye onye guru mmadu aha oge o guru aha ahụ. Nke a bu eziokwu n'ihie na o bu ihe mere n'oge adi ime mmadu maobu oge a muru onye ahụ na-ekwu udi aha a ga-aba onye ahụ.

Mafico (1992) kwara na Zimbabwe na aha mmadu na-agbazi agwa onye ahụ, na-agba ama ma na-arutu aka n'ihie onye ahụ ga-abu n'odinihu. Ndi Igbo kwadoro nke a site n'ihie ha na-ekwu nke siri na, "aha onye na-etuje ya". Nke a gosiri na aha onye bu ihe na-ewetara ya ngozi maobu odachi, ihe o choro, ma na-ahazi agwa ya. Ya bu na aha bukwa ohu/mgbaama ihe ga-eme n'odinihu. Na Zimbabwe, aha izizi mmadu na-enye ohere ikele ndi ichie n'ala

mmuṛ, nye mkpesa, riṛ ihe dī mkpa, legara ọdiniihu anya na ihe ndi ọzọ. Nsogbu na-esi n'ezinụlọ a luru/nwere ọtutu nwaanyi, ekworo ndi agbataobi, na mgbazi ndi nne na nna bucha ihe a na-eji nkenke aha egosi maṛbu agba ama ya..

Ọhụ bu ihe ọ ga-abu aghota maṛbu kowaa nke oma, o nwere ike kpughee akara aka mmadu na uche chi ya. E nwere ike huta maṛbu kowaa ọhụ site n'aka onye huru ọhụ ahụ maṛbu dibia afa maara nka ya.

Ọhụ bu otu n'ime ọrụ nka afa. Onye na-agba afa na-enwe ike ihu ihe ga-eme n'odiniihu, nwee onyinye ihu ihe iribaama di iche iche maṛbu ibu amuma nke onye ahụ na-eme mgbe ọ di ka ọ nwere mmuṛ dakwasara ya.

Ndi oge gboo biri n'ụwa nke ha kwenyere na mgba ama ihe iriba ama di iche iche putara ihe n'akuku ihe ụwa di iche iche, n'eluigwe, n'elu ụwa nakwa n'okpuru ụwa. Ọhụ maṛbu mgbaama ihe iriba ama ka a na-ahuta na-aputa ihe kwa ubochi. Ọ buladi taa, nkwenye nzuru oha onu na-asị na nghota ihe di mma maṛbu nke adighi mma si n'inyogo (apparitions). Nke a na-eme n'agbanyeghi ka o siri dika ka chi si kee ya (natural), maṛbu ka o si acha maṛbu ka o si metuta ihe na-eme n'eluigwe dika amuma ise (flash of lightning) maṛbu egbe eluigwe igba (strike of thunder)

Ihe iriba ama kacha zuo ụwa onu bu mkpuruokwu maṛbu ahiriokwu a nuru n'atughi anya. Ọ burii eziokwu na emeghi ya maka onye ngere (listener), a hutara ya ka ihe metutara ndu mmadu kwa ubochi. Oge gboo, dikwa ka taa, ndi mmadu na-eche na okwu e kwuru maṛbu nu n'atughi anya nwere ike igba ama ihe ojoo maṛbu ihe oma ga-eme n'odiniihu. Onye gere ya nwere ike amataghi maṛbu aghotaghi igba ama ahụ ma kpochie nti n'aka a na-ado ya na nti.

Ndi Igbo kwenyere na ka e mee ka ọhụ a huru adighi mma ghara ibia na mmezu, na a ga-ekwusi ya ike ka a nu ya. Nke a kwadoro okwu ndi Igbo na-ekwu nke si, "ka a kpoọ otoro aha, ka otoro laa".

Uzo ozo e sikwa egosi mgbaama ihe ga-eme n'odiniihu bu agwa nnunu ufodu na-akpa.

N'ala Igbo, nnunu dika ikwighikwighi (owl) so egosi mgbaama. Ikwighikwighi ibe akwa esepughi onu n'akuku be mmadu n'abalị ka ndi Igbo kwenyere na ọ bu ajo ihe. Ọ na-egosi na o nwere onye ga-anwu n'ezinụlọ ahụ.

Udele ibere n'elu ulo mmadu ka e kwenyere na ọ bu igba ama ihe ojoo ga-eme na be onye ahụ n'odiniihu. Ndi Igbo kwenyere na ọ bu igba ama na mmadu ga-anwu n'ezinụlọ onye ahụ oge n'eteghi aka.

Ufodu mba ụwa ndi ozo dika Rome na Greece kwenyekwara na nnunu iputa n'udi di alaa nakwa ibe udi akwa nwere ka ọ di bu igba ama ihe ojoo ga-eme n'odiniihu. Mkpa nnunu di n'igba ama ihe ga-eme n'odiniihu ka onye Greece a kporo Aristopharies ziputara n'ejije ya bu "The Birds". E gosiri ejije a n'emere a kporo "Festival of the Greek Dionysia"

n’Athens n’afọ 414 BC. N’ejije a, nnụnụ bụga agwa dị na ya ma burugachaa agwa putara ihe. N’agwa ha kpagara, ha nyere ndumodu, nye mgbazi na ihe ndi ozo dika mmadu si eme.

Uzo ndi ozo e si egosi igba ama ihe ga-eme n’ odiniihu bu site na nro, mputa ntumadi maobu mbakwute n’ulo mmadu na ntumadi nke onye ara maobu mmuo, onye aririo ibata be gi, na ndi ozo.

Otutu n’ime ohu ndi a maobu ihe igba ama ihe ga-eme n’odiniihu ndi a ka a hutara n’akwukwo ejije ndi a hooro.

Ntule Ohu/Mgbaama Ihe Ga-Eme N’Odiniihu Di N’Akwukwo Ejije Igbo Ndi A Hooro
Nwanchocha hooro akwuko ejije di mkpa na nchocha a. Ejije ndi ahụ gunyere Nwaozuzu (1991), Nwaozuzu (1998), Nwaozuzu (2005). Akwukwo ndi ozo a hooro bu Onyekaonwu (1982) na Onyekaonwu (1986).

N’ejije Ome Ihe Jide Ofọ (OIJO) nke Nwaozuzu dere, o nwere ebe Igwe Oduenyi korọ akuko maka nnekwu okuko na nwoke no n’oria. Dibia bjara igwo nwoke ahụ oria gwara nwunye nwoke ahụ zuta nnekwu okuko a ga-eji agworo di ya ogwu ka ahụ ya were di mma. Nwunye nwoke ahụ gara zuta okuko ma tinye ya n’ okpuru akwa onye di ya bu oria ahụ. Okuko ahụ si n’okpuru akwa ahụ puta, fegoro onye oria ahụ bido tugbuwe ya. Nwoke no n’oria akpoo nwunye ya si ya: “Lee anya, oria a na-aria m agaghị ahapu m. I hula na okuko o bu a zutara iji gworo m ogwu na-atugbuzi m atugbu”. N’eziokwu nwoke ahụ mechaara nwuo (p.75-76).

Ukabuilu a na-arutu aka na Igwe Oduenyi ga-anwu. Ya bu na o bu ihe mgbaama onwu o ga-anwu n’odiniihu ka okuko ahụ na-atugbu ya gosiri. Nke a mere ka o kpoo ndi Ichie ya na ha na-aruko, nakwa Onowu ma gwa ha ihe ha ga-eme na onye ga-abu eze ma ya nwuo.

Ihe mgbaama ihe ojoo ozo ga-eme n’odiniihu n’OIJO bu nkwachanye n’onu uzo ma na-egere ihe Igwe Oduenyi na-agwa ndi Ichie, Onowu na Ubaji nwa ya nke nwunye ya bu Ochediye kwachanyere. Asusu ekwenyeghi nke Ochediye nwunye nke abuo ji igwe oduenue ahụ ya suo bu imi onu na ikwe n’isi gbara ama nsogbu ka ga-adi n’odiniihu. Nsogbu a mechaara bia na mmezu. Ochediye nwunye igwe Oduenyi na Duru Nnanyelugo bu Onowu hapuru ime Ubaji Igwe dika Eze si kwu tupu o nwuo, ga mee Nkwonta nwa Ochediye Eze. Otutu nsogbu si na nke a puta nke gunyere onwu Ochediye, Nkwonta na Duru Nnanyelugo.

A rucha adakasia ugboro ugboro nke akwa mmiri Nchafe n’agbanyeghi nnukwu ego Ezenwata na onye ogbo ya n’oru bu Onyema na-etinye iji hu na o di mma di n’ejije Ajo Obi (AO) nke Nwaozuzu dere, na-agba ama nghasa alum di na nwunye Ezenwata na Obiageli nwunye ya. O na-agbakwa ama mmebi adim mma Ezenwata na onye ogbo ya n’oru bu Onyema. Ihe ndi a biaachara na mmezu.

N'ejije Nke M Ji Ka (NMJK) Nwaozuzu dere, e nwere ihe mgbaama ihe ojoo ga-eme n'odiniihu. Na mbido ejije a ka Ugochi nwunye Eze Onyekwere na-ebe ariri maka amutabeghiri Eze Onyekwere di ya nwa nwoke. Akwa ariri a na-agba ama nsogbu di iche iche onodu a ga-ebute n'ezinulo ya n'odiniihu. Nke a bu akwa ariri Ugochi:

(N'ime ulo Ugochi, Ugochi no n'uche na-ebe akwa) chi m oo! Gini ka m mere gi n'ije di a m biara be Onyekwere? ...A gaara asi na Agbooma nwa m bu nwoke maobu otu n'ime ndi a na-eso ya n'azu, agaraghi m asi na ihe uwa joro m njo (1).

Ihe mgbaama nsogbu a biara na mmezu ebe Ugochi no. Nwanne Eze nke nwaanyi na nwaanyi oheru Eze bu Achalu nyere ya mkpari, taa ya ahuhu n'uzo di iche iche. Eze n'onwe ya so nye ya nsogbu ebe o di ukwu n' ihi na o banyere ekpemekpe ndi ocha. Iji mara ma Chineke o ga-enye ya nwa nwoke. N'akwukwo ejije Onyekaonwu bu Nwata Rie Awo (NRA), ihe mgbaama ihe ojoo ga-eme n'odiniihu ka e gosiri site n'okwu mmalite Onuzo kwuru. Onuzo siri:

(Ikikere eze gwagwarara gwagwarara: ya akuja)
Hei! O bu gini ji m aka? Gini ka m na-ahu? Akpataoyi ezuola m ahụ, ujo ji m aka. Egwu juru m anya. Ahukwaghi m uzo. O bu m jewe ejewe, ka o bu lawa alawa?

Ihe a Onuzo kwuru gosiri ihe mgbagwoju anya, amaghi ihe a ga-eme na ujo. Ihe mgba ama nsogbu ga-adi n'odiniihu ka o ji ajuju nzaraonwe ndi a juru ebe a eziputa. O gosiri onye na-emegbu mmadu bu Aworo na onye o na-emegbu bu Obioma, nwunye ya nke ajuju a 'o bu gini ji m aka?' gosiri.

N'agbanyeghi mmegbu Aworo na-emegbu Obioma, Obioma gara n'ihu na-eme ihe kwesiri na o ga na-eme ebe di ya no. O na-esi nri na-enye ya. O bu nri o siri debere ya ka Aworo tinyere nsi ma tie mkpu ka ndi mmadu bia hu nsi Obioma tinyere na nri bunye ya ka ya rie, nwuo. Nke a mere ka a chulaa Obioma be nna ya ma si ebe ahụ toro ya na nwa ya nwaanyi refuo.

N'ejije Oku Uzu Daa Ibube (OUDI), anaghi emebu mewere di ka oke egbe eligwe gbara ma gbuo otutu mmadu. Ha kwenyere na o bu ama ihe ojoo gaje ime ka a na-agbara ha na iwe ji arusi ha aka.

Ahukwara mgbaama ihe ojoo ozo gaje ime n'odiniihu n'okwu Ugodibia kwuru na mmalite. O gosiri nke a site na ngaghari mgbakasi ahụ ziputara anabataghi mwakpo na agwa achoghi m ima, nke ndi bekee biara be ha na-akpaso omenala ndi be ha (ndi Isuebu). Nke a buteere ndi Isuebu nsogbu n'odiniihu. Nke a bu ihe Ugodibia kwuru:

... O biara be onye abiagbula ya, ma o lawa mkpumpku apula ya n'azu. Onye siri na akwu anyi agaghi acha acha, mpam agaghi aba nke ya n'ubu ma oli. Mmadu o na-anoro be ya nojia ihe o jiri buru nwoke? A na-aka nwata n'anu o gburu? A na-aju onye na-eri ihe ya

olee ka ọnụ dị ya? Ma Bekee abia nyutoşichaa ala Isuebu. Ugbo a, ihe ha nyuru esiwela. (8).

Ajuju nzaraonwe a si “A na-aka nwata n’anu o gburu” na-egosị mgbagwojuanya ndi Isuebu n’ otu ndi Bekee si emebisi omenala ha ma na-eme ya ka o buru iwu na ha bu ndi Isuebu ga-emewe omenala nke ha bu ndi Bekee. Ozo, ha wetara ekpemekpe ndi Bekee nke di iche na nke ndi Isuebu. Ugodibia gosiri mwute etu chi ha diga iche iche si hapu iluru onwe ha ogo ma hapu ndi Bekee, ma na-ata ndi be ha bu ndi Isuebu ahuru.

Okwu Ugodibia bira na mmezu n’ihi na mgbe ndi Isuebu na-eme nzuko ka ha gachara bupu umuejima Nwamgbogo na Ekweribe toro afo n’ajo ohia ka omenala ha siri di na ndi kotuma ndi Bekee zigara wakporo ha. Nke a mere ka Ukaoha were iwe gbuo ndi kotuma abuo. E nyere ha nnukwu ntaramaahuru. Ha mara Ukaoha ikpe onwu, tuo eze mmuo mkporo afo ise ma chupu Eze Omaaliko na ezinulo ya, n’obodo ya chuga ya Potugal ka o noo ohu afo maobu iri afo abuo. O nwuru ebe ahụ.

N’ejije Oku Ghara Ite (OGHI), mputa na nkata agbara ato ruturu aka ma na-agba ama na nsogbu ga-adi n’odiniihu. Lee nkata ha:

Agbara nke mbu: Onye noro ebe o no, ebe o nghị a na-agu ya.
Agbara nke abuo: Oo! Ma nwa aturu na-achọ ipu mpi, o marakwa na ekwo ga-adi ya aro. Agbara nke ato: Hum...m! Onye chowa kwa, ya hu, ma mgbe o huru, ya agbakwala oso (9-10).

Nkata a ha kpara gbara ama nsogbu ga-aputara Ukpabi na ndu ya mgbe o kwetara igbu ezi nwunye ya were bere akuku ahụ ya ndi otu nzuzo o choro ibanye ka o were nwee ego si ya weta.

Okwu agbara nke mbu kwuru gosiri na o kaara Ukpabi mma ibu ogbenye o bu kariya iba otu nzuzo were nweta ego. Maka na onyinye mamwota bu onyinye weta isi bia were isi. Tupu ha enye gi ego, ha ga-asi gi weta ihe ga-ahia gi ahụ mweta. Ha gwara Ukpabi ka o gboo nwunye ya Ugodiya ma weta akuku ahụ ya ndi ha choro.

Nkata nke agbara nke abuo na-ekwu na onye choro iba otu nzuzo ga-abu onye obi ya siri ike na o bughị onye na-ama pali pali. Ma agbara nke ato kwuru na onye baa otu nzuzo, o di mma, o di njo ka o noro ebe ahụ ghara ibu ihe siwe ike maobu diwa njo, o chowa mputa maka nke ahụ ga-akara ya njo.

Ama niile ahụ ha gbara mezuchara na ndu Ukpabi. O kporo ndi ogbu mmadu ka ha gbuo Ugodiya nwunye ya. O bara otu nzuzo ahụ ma o nweghi ego o nwere, mgbe o si na ya puta, ndi otu nzuzo ahụ gburu ya.

Ntule Nro di ka Uzọ Mgbaama Ihe Ga-Eme N'Odiniihu n'Akwukwo Ejije Ndi A Horo

Nro bu otu uzọ e si agba ama ihe ga-eme n'odiniihu. Ahutakwara ya n'akwukwo ndi a natule.

N'ejije Oku Ghara Ite (OGHI), Ugodiya nwunye Ukpabi roro nro gbara ama ihe ojo gaje ime ya. Nke a bu nro o ro:

Ka m na-emechilata anya, anuru m ka ikiri ukwu otutu mmadu na-ada ka ebe oso suru n'ahia. M wee welie anya, wee hu na o bu otu anu ojo ahụ dika eke ogha ma nweekwa mpi abuo na-achụ ha. Mgbe obula anu ahụ saghere onu, oku na-enwu enwu esi n' onu ya na-abokesi. Ka ndi a na-agba oso gbara rute ebe m no, m wee choo ka m gbaso ha, ma enweghi m ike. Ha dum wee gbafechaa. Ka m no na-agbali, anu ahụ biara bagide m n'ike wee saghee onu ka o loo m, ma m muchiri anya wee chebiri ihe gaje ime. Anuru m nnukwu uda. Mgbe m cheturu nwantakiri oge, wee hu na anu ahụ elokwaghi m, m wee meghee anya m, wee choputa na o bu mgbagbu ka a gbagburu anu ojo ahụ. M wee jisi ike kulie, wee lezuo onwe m anya, hu ka obara si ebe o gatara m mbo wee na-agbasisi. Ka m no na-ehichasizi obara a di m n'ahụ ka m tetara wee choputa na o bu na nro... (33-34).

O buru na a tulee ihe mechara mee n'ejije gbasara nro ahụ Ugodiya roro, a ga-ahụ na nro ahụ bu ama ihe ojo gaje ime ya ka Ugodiya roro. Ihe mere na nro ahụ na-egosi na ikiri ukwu ndi mmadu ahụ Ugodiya nuru ka o na-ada ka ebe oso suru n'ahia gosiri uda nzo ukwu ndi ogbu mmadu ahụ di ya bu Ukpabi gobiri ka ha gbuo ya mgbe ha si n'ohia ebe ha zoro wee chere ya ka o gafeta na-awuputa. Na nro ahụ, ka ndi na-agba oso rutere ebe Ugodiya no, o gbalia ka o soro ha gbawa mana o nweghi ike. Ha niile gbafeere ya. Mgbe o na-agbali, anu ahụ jide ya ma choo ilo ya. O mechie anya ya chere ihe ga-emenu. Nke a gosiri na ndi ogbu mmadu ahụ jidere Ugodiya. O gbara mbo izoro onwe ya mana ha meriri ya ma kpuru ya baa n'ime ohia. Ha choro igbu ya. Na nro ahukwa, o nuru nnukwu uda, mepee anya ya wee hu na a gbagbuola anu ahụ.. Nke a gosiri na ndi ogbu mmadu ahụ egbuzighi ya n'ihiri ariri o roro ha kama ha gbuziri nwa agadi nwaanyi na-akpa ejula no na-enyo ha. Obara si n'ahụ Ugodiya na-agbasisi na nro ahụ na-egosi ume mmapu, obi olo mmiri na ahuhu Ugodiya tara n'ihiri na mgbe ndi ahụ hapuru ya, o lawaghi n'ulo ya ozo maka ha gwara ya na o bu Ukpabi di ya goro ha ka ha gbuo ya maka iji gworo ogwu ego. Nke a wutere ya kari n'ihiri na o maghi na di ya Ukpabi o huru n'anya ga-eme ya udi ihe ahụ. O si ebe ahụ gbafo, gbalaa Kakanda.

Obioma bukwa ya roro nro n'akwukwo ejije Nwata Rie Awọ (NRA) maka ihe gaje ime ya dika Ugodiya siri roo maka onwe ya n'ejije Oku Ghara Ite (OGHI). Anyi ga-edeputa nro Obioma dika o si koro enyi ya nwaanyi Nwamgbogo ma gosi ihe nro ahụ putara ka mgbaama ihe ojo ga-eme n'odiniihu Lee nro ya ka o si koro Nwamgbogo.

Ihe m na-ahuzi n'ezị na ulọ a ejula m afọ ma nke na-aria m ugwu a bu na ujo na-atu m n'ihị nrọ m roro n'abali. O tu a ka mu na umu nwaanyi ibe m siri gawa ihota ero n'elu otu ugwu ahụ. Ka anyi na-erute nso ugwu ahụ, otu mmuo nwere isi asaa na otu anya nochibidoro uzo anyi ga-esi rigo ugwu ahụ. A siri na onye mmuo ahụ meturu aka, uwa echulahula ya. Ndi mu na ha yi gbanahuchara mmuo a wee rigoro ugwu ahụ ma naani m bu onye mmuo ahụ meturu aka tutu m wee soro ibe m wee rigowe ugwu ahụ. Ka anyi rigotara n'onu ugwu ahụ malite na-achọ ero, azohiere m ukwu wee si n'elu ugwu ahụ wee dakasiri ruo ezigbo ndagwurugwu di n'ike ugwu ahụ ebe otutu ndi mmuo dika nke ahụ anyi huru mbu gbakozuru were kugide m ihe wee ganye na m anwu. Ka nke a mechara ozugbo m wee teta, ura egwukwaghi m n'anya ozo...(49-50).

E were ihe mere na nrọ a tanyere ihe mere n'ejije a, a ga-ahụ na ha dabara n'udi igba ama ihe ga-eme n'odiniihu. Nrọ a na-egosi ihe ndi a: Obioma iga n'elu ugwu icho ero ya na umunwaanyi ibe ya gosiri na di Obioma bu 'ero', elu ajo ugwu ahụ gosiri ndu ojo Aworo na-ebi, umunwaanyi ibe ya ndi ya na ha so ga icho ero gosiri umunwaanyi ndi ozo Aworo na-achughari n'Amangwu ma leghara Obioma, nwunye ya anya. Mmuo. ojo ahụ nwere isi asaa na otu anya meturu Obioma aka na-egosi ahuhu Obioma tara be di ya nakwa nleghara anya Obioma, di ya legbara ya anya ka o muchara nwa mbu ya o buru nwaanyi. Ozo bu onya di ya kweere ya na ebubo Aworo boro ya na o tinyeere ya nsi na nri. Nke a mere ha jiri chula Obioma na nwa ya be nna ya ma gaakwa be nna ya na nzuzo toro ya na nwa ya refuo na mgbere ohu. Odida Obioma si n'elu ugwu ahụ dakasiri ruo na ndagwurugwu ike ugwu ahụ na ihe ndi mmuo ahụ tigidere ya ganye na o nwuo gosiri oke ahuhu Obioma na nwa ya tagidere ruo mgbe onye gbara ha n'ohu rekesiri ha nke na Obioma amakwaghi ebe nwa ya no. O bu nke a mere Aworo jiri lwa nwa ya bu Odinchefu n'amaghi ama. Nke a bu aru nke butere onwu Aworo mgbe o choputara ya site n'igbu onwe ya.

Nrọ ojo a Obioma roro kwadoro amuma enyi ya nwaanyi mgbe o lubeghi di bu Ekemma buuru ya mgbe o na-agba nho di. Ekemma gwara ya si, "ogba nho di, ga-alutariri eke-ogba" Nrọ ya ahụ kwadokwara amuma nna ya bu Okwukogu buuru ya ebe o si ya, "onye a na-agwo ibi o na-eto afọ, ga-ewetariri ihe o debere n'ajo ohia".

Otutu n'ime nrọ ndi a e lebara anya dika mgbaama ihe gaje ime n'odiniihu n'akwukwo ejije ndi a horo bu umunwaanyi roro ha. Nrọ so na ngwa/nka ejije na-enye ndi nkiri olile anya ihe ga-eme n'odiniihu. Na nrọ nke Obioma, e gosiri ahuhu. Obioma takwaranu nnukwu ahuhu n'ejije ahụ.

Nchikota na Mmechi

E lee anya n'ibu amuma maobu igba ama ihe iribaama ga-eme n'odiniihu e nyochara maka ya, a ga-ahụ na o bu otu uzo ndi mmadu si ebi ndu ha tumadu ndi Igbo nke na-enye aka agwa ha ihe ga-eme n'odiniihu. O burii eziokwu na o bughu otu ihe ga-esi eme kpomkwem ka a na-esi agba ama ya mana, o buru ma ihe ahụ o ga-emekwa, o ga-eme. Mgbe ufodu ama/amuma ahụ na-eme etu e si gba ama/bu amuma ya. O buru ama/amuma ihe oma gaje ime ka a gbara/e buru, o nweghi ihe a ga-eme n'abughi i kpewere Chukwu ka ama/amuma

ahụ bịa na mmezu. Mana, ọ buru ama/amuma ihe ojoo gaje ime ka a gbara/e buru, ndi maobu onye ebuuru amuma a maobu a gbaara ama a ga-agbaghariwa chowa uzọ ọ ga-esi meda ndi mmuo obi ka ama/amuma ahụ ghara ibia na mmezu.

Ihe ozo a choputara bu na ọ di otutu uzọ e nwere ike isi gba ama di ka akwa ajo nnunu, udele ibegoro n'elu ulo mmadu, ukwu aka ekpe ikpo mmadu, mpupere anya mmadu ido ya ado, iro nro na otutu uzọ ndi ozo.

Na mmechi amuma maobu ihe mgbaama abughi naani n'ala Igbo ka ọ na-eme. Ndi obula nwere ka ha si were ya. Ufodu na-akpo ya ihe ebe ufodu anaghi eji ya akporo ihe mana ka ndi obula esila were ya, ọ gosiri na e nwere ihe mgbaama ihe iribama gaje ime n'odiniihu nke na-egosị ma ihe ahụ gaje ime ọ bu mma ka ọ ga-eweta ka ọ bu njo. O ka mma ka ndi ji ya akporo ihe were oge e ji gbara ha ama ihe gaje ime n'odiniihu, choro uzọ ha ga-esi mee ka ihe ojoo ahụ ghara ime ma ọ buru ama ihe ojoo ka ọ gbara.

Edensibja

Chitando, E. (2001). *Signs & portents: Theophoric names in Zimbabwe*. Zimbabwe: Free Books Zim.

Kelly, T. P. (2014). *Portent of Chaos: contemporary scholarship on the year of the five emperors” Rome*: Foster Printers.

Mafico, T. (1992). *The eye of the sibyl*. London: Mc Farland.

Nwaozuzu, G. I. (1991). *Ome ihe jide ofo*. Lagos: Macmillan Publishers.

Nwaozuzu, G. I. (1998). *Ajo obi*. Awka: Format Publishers.

Nwaozuzu, G. I. (2005). *Nke m ji ka*. Enugu: Cidjap Press.

Onyekaonwu, G. O. (1980). *Nwata rie awo*. Onitsha: UPL.

Onyekaonwu, G.O. (1988). *Oku ghara ite*. Enugu: Inselbera Publishers.

Onyekaonwu, G.O. (1982). *Oku uzu daa ibube*. Ibadan: Longman Publishers.

Shakespeare, W. C. (1959). *Julus Caesar*.